

УДК 323.39

СПІВВІДНОШЕННЯ ІДЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАРКСИЗМУ

Петро Параняк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
email: Paranyak@gmail.com*

Марксизм розглядається одним із реальних способів досягнення тимчасового компромісу та толерантності між соціальними класами суспільства. Тобто тут поняття «толерантність» та «компроміс» розуміються дещо ідентичними, в якому друге діалектично впливає з першого. Хоча, незважаючи на їхні якісні ознаки, вони не спроможні вплинути істотно на закономірність світового розвитку й перешкодити просуванню суспільству до всесвітньої пролетарської революції та домінування соціалізму як кінцевої та найпрогресивнішої стадії політичного розвитку.

Ключові слова: толерантність, економічний детермінізм, ультраконсерватизм, клас, індивід.

Співвідношення ідеї політичної толерантності з фундаментальними цінностями марксистської концепції має складну й неоднозначну теоретичну форму інтерпретації. У найзагальнішому розумінні простежуємо радикальне відношення ортодоксальної політичної теорії до принципів взаємотерпимості та компромісу, що полягає в цілковитому відкиданні зазначених чинників у контексті їхнього аналізу на засадах цієї концепції. Насправді ж між названими елементами та марксизмом як теоретичним підходом до розгляду структури суспільних відносин існує значно глибший онтологічний зв'язок, що полягає у внутрішній суперечності концепції та необхідності її компромісного узгодження з основами політичної дійсності. Це стосується насамперед методології використання економічного детермінізму Марксом як універсального способу пояснення суспільних явищ та провідної рушійної сили генези історичного розвитку [2]. Отже, визначення економічного чинника, пріоритетним стосовно всякої сфери суспільного життя й акцент на тому, що всі інші аспекти соціальної системи вважаються лише надбудовою над економічним підґрунтям, поєднує певну відносність і односторонню орієнтованість у намаганні системно охопити структуру функціонування суспільних зв'язків та її категоріальний базис [4]. Практично йдеться про своєрідне компромісне існування такої концепції як одного з науково-філософських підходів у вивченні сучасної системи взаємовідносин у відповідь марксизму відмовитись претендувати на універсальність економічного детермінізму в процесі визначення засадничого змісту всієї соціальної системи. У цьому випадку мається на увазі принцип толерантності відносно актуальності самого філософського підходу, його офіційне визнання наукового характеру стосовно інших політичних доктрин. Така ситуація пояснюється на основі того, що політична теорія, як і сутнісний зміст політики, повинні поєднувати елементи конкуренції, кооперації та перемог, здобутих над суперниками, і вимушених компромісів. Оскільки комунікативні практики та принципи політичного дискурсу не можуть наразі формуватися за схемою «або усе, або нічого», вони не

повинні бути безальтернативними, а орієнтуватись на принципове допущення кількох варіантів на шляху до кінцевої мети, або, найчастіше, – до компромісного варіанта. Унаслідок цього життєздатність політичної теорії визначається гнучкістю та здатністю модифікуватись, реорганізовуватись згідно зі сучасними викликами та вимогами. Узагалі політична толерантність у багатоскладовому суспільстві, постає найчастіше умовою, абсолютно необхідною для його функціонування за сучасними стандартами. Відтак необхідна розгорнута взаємодія між політичними акторами, яке апіорі передбачає компроміс. Обмін взаємними поступками не лише посилює довіру і впевненість у позитивних намірах партнера, й сигналізує про розумні межі компромісу [1]. Отже, з одного боку, між політичною толерантністю та компромісом існує тісний онтологічний зв'язок, який визначає їхню взаємообумовленість та сутнісне поєднання. З іншого – аналіз взаємовідношення політичної толерантності та марксизму в класичній інтерпретації, передбачає абсолютну несумісність цих термінів, що пояснюється абсолютизацією його концептуальних положень та організацією монолітного безопозиційного середовища. Зауважимо: класичний марксизм як політична течія характеризується найвищим ступенем ортодоксальності та авторитарності з-поміж політичних теорій. Для такої концепції виникла патова ситуація: 1) наявність жорсткої дисципліни та контролю за безумовним дотриманням усіх провідних доктринальних положень стимулювало формування тривалої цілісності згадуваної теорії; 2) жорсткі концептуальні параметри фактично унеможливили певну варіативність і розвиток модифікаційних властивостей згідно із сучасними вимогами. Така теорія швидко перетворилась із радикально-налаштованої на ультраконсервативну без усіляких варіантів логічного продовження [5]. Отже, на засадах цієї відповідності можемо доходити висновків. Стосовно організаційних особливостей марксистська концепція пройшла значний шлях внутрішнього переформатування та модифікації у контексті ідеологічної толерантності й змістовного компромісу – від жорстко організованої, ортодоксальної системи, до відносно структурованої теоретично актуальної конструкції. Головне завдання цієї конструкції – забезпечити подальшу еволюцію та наукову цінність марксистського підходу на основі цілком нових методологічних цінностей і змістовних засад концепції, що пояснюється: 1) новітніми вимогами організації системи відносин, ґрунтованих на основі сучасних демократичних цінностей взаємоповаги та взаємостримання від упередженості; 2) потребами часу, які рано чи пізно стимулюють значні структурно-організаційні й концептуальні зміни відповідно до сучасних умов.

Марксизм виявився набагато складнішим феноменом у теоретичному та практичному сенсі, аніж зараз пробують його трактувати. Ця складність, з нашого погляду, пов'язана насамперед із тим, що політична теорія К. Маркса і Ф. Енгельса містить іманентно дві взаємодетермінуючі, взаємотрансформуючі основи – толерантні й не толерантні засади принципів осмислення та репродукування дійсності, передусім політичної, котрі складно вирізнити, окремо встановити, інтерпретувати в їхній самодостатності. Тим паче, в єдності вони синтезували попередні теоретичні напрацювання і у філософській, і в політичній та економічній системі знань, адаптувавши їх до умов буржуазного суспільства на етапі його класичного розвитку. Це теорія, яка не лише однозначно намагається досконало обґрунтувати сутність майбутнього ідеального суспільства, а й пробує втримувати у полі пізнавального інтересу цілісну систему двох протилежних соціально-політичних виявів держави, влади, відносин. Ми вважаємо, що найбільшої уваги в сенсі визначення толерантно – нетолерантного підґрунтя політичної теорії заслуговує саме аспект дослідження у

марксизмі взаємовизначення, взаємопереходу, взаємозабезпечення цих антагоністичних формаційних утворень, як відображення «умов звільнення пролетаріату», реального «руху до утвердження комуністичного суспільства». Адже такий момент взаємодетермінації виявляє технологію здійснення майбутнього кроку історії, засоби, механізми, соціальні сили, за допомогою котрих зрушення унеможливується. Тому сутність тієї самої «комуністичної формації» визначають не програмні накреслення чи абстрактні кодекси, а реально здійснюваний *акт розв'язання суперечностей буржуазної епохи* як докорінна перебудова існуючої системи політичних відносин та економічного виробництва. Саме у відображенні перехідних процесів у теорії марксизму найповніше виявилася діалектика раціонального та ірраціонального.

Зазначимо, що марксизм висновується на дуалістичному визначенні толерантності. Це передусім – толерантність світової будови та можливості її пізнання на основі сциентичних методів (її формування, з дотриманням загальнонаукових методів та принципів), що обов'язково повинне доповнюватись іншою толерантністю – раціонально-прагматичною толерантністю людської дії, повсякденної практики.

Сутність толерантності, по-перше, полягає в тому, що свій вибудований за існуючими об'єктивними природними законами, котрі пізнаються науковими засобами. Він має суперечливість, конкурентність лише як внутрішній принцип, що становить підґрунтя розвитку. Саме з такого сприйняття світу органічно випливає марксистська ідея лінійного прогресу, історії як природної змінності суспільно-економічних формацій, котрі постають одна з одною та мають універсальне незалежно від території, особливостей культури, традицій, генетичних коренів цивілізації.

По – друге складова раціонально-прагматичної толерантності стосується сфери соціальної діяльності, розуміння якої в марксизмі, на наш погляд, є синтетичним – волонтаристсько-позитивістським. Це засвідчує, марксизм дотримується уявлення про толерантність як таку, котра є передумовою дії, утилітарного спрямування, де буржуа манакально спрямований на присвоєння прибутку від праці й підпорядковує сенс усього суспільного відтворення меті. Власне, таке збагачення стає об'єктом міркування всіх економічних суб'єктів тогочасного суспільства. Унаслідок цього толерантність постає в такому прагматичному визначенні, як його первісно «заангажує» позитивізм – таким, що репрезентується здоровим глуздом, який пророкує варіанти, порівнює, відшукує користь, накладаючи на все утилітарні форми, у котрі «втискаються змістовно-ціннісні засади людського буття» [8] який штучно вибудовує «зручну» умову миру чи протистояння в системі суспільно-економічних відносин.

Отже, марксизм розпочинає висновувати теорію «толерантності-нетолерантності», використовуючи обставини, що становлять раціональний сенс, – із вияву основних суперечностей буржуазного способу виробництва та системи соціально-політичних стосунків. Політика, право, релігія й усі інші форми людської свідомості та практики – це наслідок панівного в історичних умовах способу виробництва і меншою мірою – існуючої розподільчої парадигми. Тому суперечності, котрі складаються в основній сфері буття, є визначальними і, крім того, абсолютними. Це стосується насамперед суперечності, що визначає сутність самої діяльності, яка стає можливою лише в умовах буржуазного виробництва. Нагадаємо: її особливість полягає у тому, що буржуазний спосіб виробництва, ґрунтований на засадах машинного типу, вперше створює кооперований простір для людської діяльності. Сутність останньої полягає у своєрідному поєднанні – обміні, внаслідок якого праця отримує своє визначення, цінність, визнання лише в кінцевому підсумку через вартість. Вона – значно більше, аніж

затрачена конкретна праця робітника, його сили, вміння, навички. Це вияв самих *відносин*, а головне – вияв лише сутнісних визначень праці як *універсальної дії* сторонами, що формує універсальну значущість товару – його вартість. Без конкретності однієї дії в асоційованому ряді інших взаємодоповнюючих діяльностей не буде кінцевого результату – товару і його вартісного вияву. Буржуазний спосіб виробництва, отже, вперше створює таку систему технологічної організації праці, внаслідок цього вона отримує *універсальне* визначення, що створює *головну систему багатства*. Звідси буржуазні відносини містять позитивні можливості – «культивування усіх властивостей суспільної людини і продукування її як людини з можливо багатшими властивостями та зв'язками, а тому – і потребами» [59, с. 386].

Однак сукупно-комбінована праця людей – «праця в собі», адже вона не є справжньою спільністю ні в розумінні вільного встановлення виробничих відносин людей, котрі працюють сумісно, ні в розумінні їхнього панування над своїми особливими, частковими виробничими функціями [9].

Тому, стверджує марксизм, в умовах приватної власності на засоби виробництва можливість виявлення універсальних здатностей людської діяльності наштовхується на основне – неспроможність (випадковість) реалізації природних задатків та обдарувань. Перш ніж вступити у безпосереднє відношення до предмета природи, індивід має зав'язати в певні відносини із власником знарядь виробництва, тобто продати свою здатність до праці. Між людиною й актом її діяльності постає опосередкована нігілююча сила стосовно людей – капітал. Акт купівлі-продажу визначає насамперед майбутню сферу діяльності людини. У зв'язку з цим, здатність до праці, що становить лише потенційну можливість людини творити, одержує незалежну (відчужену) від самої людини і предмета природи форму існування. Тоді перетворення праці не дійсність постає «як виняток з дійсності» [5], бо людина потрапляє у сферу діяльності, яка зовсім не відповідає її нахилам і здібностям. Унаслідок цього праця та її предмет протистоять людині у вигляді чогось зовнішнього, вимушеного, зовсім небажаного та чужого. Об'єднувальними засадами такої праці постають не безпосередньо відносини, у котрі людина вступає, не жива людська спільність, а «одухотворене чудовисько» – предметне тіло машини. Саме в ньому, поза своєю діяльністю, індивід знаходить «колективний дух» праці, відчуття спільності, єдності. Праця втрачає привабливу активну функцію, трансформуючись у силу, яка незалежно від намагань і прагнень людини, протистоїть їй та її власній життєдіяльності. Саме тут починає відлік коло всезагального відчуження: «праця – предмет праці – продукт праці – інша особа – суспільство – вся дійсність – сутність самої людини».

Отже, марксизм визначає основне протиріччя буржуазної системи виробництва та відносин: *між дійсною універсалізацією людської діяльності та всезагальною формою відчуження*. Закладається, з одного боку, потенція (через діяльнісні основи) до володіння всім, а з іншого – нічого втрачати, окрім власних кайданів». Саме тому знецінення людської праці й зовсім байдуже ставлення до неї постає від суперечностей між наявним багатством насправді універсальних форм людської праці, коли всі ці види є рівноцінними і жоден з них не стає домінуючим над іншим і таким характером суспільного виробництва, коли за панування всезагальних форм відчуження, певний вид праці, що відповідає умінню та природній здібності людини, є для неї випадковістю. У зв'язку з цим право, яке утверджує основний принцип буржуазної справедливості – рівність можливостей та домагань ще до початку людської діяльності – перестає бути правом *діючим*, залишаючись таким, що лише *декларує* гіпотетичні координати свобод.

Право (у його природному чи соціальному вимірах) у марксизмі не стає започатковуючою об'єднувальною рівнісною основою (це простежуємо у теоретиків ранньобуржуазного лібералізму), а *дією*, спрямованою на радикальне подолання цієї суперечності, вихідною основою, яка визначить прогресування соціально-політичної та економічної сфер буття людини, у тому числі й систему права, влади, самих відносин. Однак визначить по-особливому, оскільки такій *дії* радше притаманні ознаки безглуздої нескінченності. Тому все те, до чого вона матиме відношення, поставатиме у вічній незавершеності, несталості, неокресленості – невичерпній боротьбі.

Власне, звідси марксизм виводить ідею про особливу місію, яка покладається на робітничий клас у сфері діяльності (створені абсолютного багатства у суспільстві) та відповідно, у сфері визволення себе та інших зі стану несправедливості й пригноблення. Це клас, за К. Марксом, нічим не пов'язаний ні з реальністю (у зв'язку з відчуженням), ні з історією, бо він нічого не наслідуює, тому найменше з усіх класів пов'язаний із життям і його ідеями, бо вільний «від усіх успадкованих ланцюгів» [4]. Це клас, що вперше в історії має трансцендентне визначення. Лише через майбутнє (якого, водночас, у нього немає, оскільки там він мусить самоліквідуватися) цей клас «може черпати свою поезію тільки з майбутнього, а не з минулого» [5]. Отже, раціонально-толерантні підвалини, закладені в основу економічних, філософських досліджень, починають трансформуватися в ірраціонально-нетолерантні, коли постає проблема політичного осмислення дійсності, й науково-методологічний фундамент переростає в ідеологічну надбудову, основу якої становить фантоми – історична місія робітничого класу, революція, комунізм. Синтезом цієї тріадичної системи є, за марксизмом, *свобода* та *рівність*, місцем визначення котрих стає майбутнє, а не минуле (природний стан), як стверджували утопісти XVII–XVIII ст. Це майбутнє має чітко окреслені витоки – його започатковує час знищення буржуазних відносин. У такий спосіб, толерантна основа методології трансформується у нетолерантну основу ідеології, а остання обґрунтовує абсолютно нетолерантні форми і методи конструювання політичної, економічної та соціальної дійсності.

Ідеологія становить енергетичну силу дій робітничого класу, комуністичної революції, процесу побудови комунізму. В ній ідея постає у вигляді нової субстанції як жива істота зі зумовленими формами існування, котрі самі собою можуть бути об'єктом наукового дослідження. Це вже – не утопічні фантазії, а ірраціональний комплекс ідей, що стає *матеріальною силою*, здатною «перевернути світ», силою, яка конкретно зв'язана з реально установленими функціями в загальному процесі соціально-політичного буття. Уперше з'явилась ідеологія, що не встигла позбутися об'єктивно-раціональних основ науки (економічної, філософської, історичної), не перетворилася на схему, алгоритм, набір символів. Саме тому вона містила дієву, енергетичну силу, яка затьмарила собою науку (підпорядкувавши її собі), логіку розвитку історії, цінність людини. Толерантне трансформувалося у нетолерантне. Останнє ж тривалий час намагалося втримувати у собі, мов відлуння, принципи наукових знань, поширюючи її висновки, зроблені стосовно окремих, початкових етапів становлення буржуазних відносин на всю їхню історію (вперше ідеологія як теоретичне явище формулюється у вигляді складової наукової системи знань, синтетичного начала практики та наукової теорії). Ця ідеологія, зовні ніби не складна та не нова, дуже вигадлива за структурою і суттєво вирізняється і з-поміж лібералістських концепцій політики та влади, і з-поміж утопічних. Вона утримує в собі три взаємозумовлені, взаємодетерміновані рівні: 1) критику існуючих буржуазних відносин; 2) обґрунтування форм, методів, засобів, шляхів

переходу до нових відносин; 3) визначення економічних, політичних та соціальних умов комуністичного суспільства. Динамічним осердям, яке концентрує всі цільові засади цих внутрішніх складових єдиної ідеології, є матеріалізм економічного детермінізму, що взагалі марксизм визначає рушійним принципом історії, її соціально-політичного прогресу. Сама ідеологія, внаслідок зазначених трьох цілеспрямованих духовно-практичних явищ, у системі «минуле – перехід – майбутнє», формує реальне відчуття простору історії. Однак творить її майже в традиційному для теорій природного права визначенні (щоправда, з оберненою логікою) – доісторія і сама історія в її істинності (комунізм як реальна умова утвердження свободи та рівності людини у вигляді здійсненої справедливості, реальної історії).

За марксизмом, випробуванням для такої істинної історії стає її утвердження, що потребує не лише констатації факту необхідності свободи це простежуємо в теоріях утопічного спрямування. «Соціалізм для всіх них – стверджує Ф. Енгельс, – є виразом абсолютної істини, розуму та справедливості, й варто лише його відкрити, щоб він власною силою підкорив увесь світ» [8]. Утвердження цієї ідеї потребує силового акту про зміну існуючої логіки історичного процесу. Така дія – *революція*, а сила, здатна її здійснити, – саме робітничий клас. Адже, лише в пролетаріатові збігається індивідуальний стан у всій діалектичності з його загальнокласовим станом та інтересом загальнолюдським – осуспільненим людством – і в такий спосіб губить сенс протиставлення окремого та загального, індивідуального й суспільного, людського й класового. Саме цей клас, за К.Марксом, є тим окремим, яке водночас і в тому ж смислі становить загальнолюдське й істинно людське; індивід тут і є *загальне*. Лише пролетарій – такий індивід, котрий сам, власним життям є колективом у собі, ототожненим із колективом і своїм станом, є *тим, що є клас, а не індивід*, який є продуктом класу, наслідком класу. Тому пролетар – такий особливий індивід як колективність не потребує зовнішньо-всезагального, що могло б об'єднувати: держави, стани, нації та ін. Він у собі, для себе і загалом для людства є всезагальним за колективістською сутністю, безпосередньо виражаючи суспільний характер праці. До пролетаріату, фактично, за К. Марксом, не існувало справжньої колективності. «Суспільні відносини, у котрі вступали індивіди якого-небудь класу і котрі обумовлювались їх загальними інтересами проти іншого класу, становили завжди таку колективність, до якої індивіди належали лише як пересічні індивіди постільки, поскільки вони жили в умовах існування свого класу; вони перебували в цих суспільних відносинах не як індивіди, а як члени класу. Зовсім протилежне спостерігаємо за колективності «революційних пролетарів, що ставлять під свій контроль і умови свого існування, і умови існування всіх членів суспільства» [7]. Це – «справжня колективність», де завдяки їй «індивіди отримують свободу» [3]. Вона становить підґрунтя, сенс загального соціального прогресування.

Аналізуючи теорію марксизму, доходимо висновку: індивідуалізм, покладений в основу раціонального творення політичної системі буття у провідників ранньобуржуазного лібералізму – Т. Гоббса, Дж. Локка, у марксизмі трансформується в систему надіндивідуального егоїзму, надіндивідуальної нетолерантності як відвертої, антагоністичні ворожості. Індивідуалістський егоїзм замінений *егоїзмом колективним*, що визначає свої дії узагальненим колективним інтересом. Цей колективний егоїзм має два визначення та два онтологічні вияви: 1) соціально-економічний – як *клас*; 2) політико-ідеологічний – як *партія*. Клас стає носієм і виразником соціальної нетолерантності, партія – політико-інституційним виявом тієї самої антагоністичної нетолерантності. Нетолерантність дій визначається передусім схематичною

алгоритмічністю, тобто зобов'язувальним, на завжди даним протистоянням, непримиренністю. Усі дії інших колективних суб'єктів (бо виміру одиницності притаманні абстрактні ознаки в ідеології – людина як гіпотетична мета, а тому він не міг слугувати певним шаблоном), не вкладалися у загальноприйнятну схему, відкидалися як неприйнятні відхилення хибного чи ворожого змісту, від котрих можна і потрібно абстрагуватися для успішного освоєння сутності справи. Цим марксизм детолерує всі сфери буття, а водночас і сфери, де толерантність втримується як природне, необхідне явище (моральні норми, традиції), відкидаються у минуле, пояснюючи його позаприродним самій сутності людини, що є аномалією нерозвинутості суспільства, його незрілості або ж об'єктивується в термінах умов соціальної дії. І насправді, можна погодитися з Д. Локвудом: «Марксизм поділяє з утилітаристською теорією той же самий недолік, котрий відкидає нераціональні дії «як предмет свого систематичного дослідження» [3]. Це зовсім не означає, що марксизм заперечує можливість самих дій ірраціонального сенсу. Адже ідеологізація людського життя і формування діяльнісного спектру на підставі такої ідеології – це тип утилітарного раціоналізму, який збігається з ірраціоналізмом.

Отже, не вживаючись зі старими формами, знищуючи їх, нехтуючи ними, марксизм заповнює вакуум новоствореним. При чому такий мутантний тип нетолерантності (його радше можна означити поняттям «нетолерантність») мав настільки дієву силу, що він почав підпорядковувати собі й існуючі (залишкові) форми толерантних дій у політичній, соціальній, а найголовніше – в економічній сферах буття, котрі стають цілковито ідеологізованими і сенс котрих визначається надіндивідуальними суб'єктами соціально-економічної та політичної дії.

Відповідно до марксизму, стан, в якому перебуває пролетаріат у зв'язку з визначеними історією умовами буття, репрезентує його у вигляді єдино непримиренного класу. Його покликання – зміна ходу такої історії. Засобом, що руйнує раціональний ряд логічної еволюції, може слугувати лише «пролетарська соціальна революція». Саме за її допомогою котрої пролетаріат здобуде політичну владу, здійснювану через насильство і задля насильства як знищення соціально-політичної нерівності, історичної несправедливості, одвічної несвободи людини, загалом як ліквідація попередніх умов буття. Пролетаріат «отримує перемогу, тільки знищуючи самого себе і свою протилежність». З перемогою пролетаріату зникає і сам пролетаріат, і протилежність, що зумовлює його – приватна власність [5]. Отже, революція постає силою ірраціонально нетолерантної дії, яка перериває логіку історії, наслідування, відтворення, покладаючи в основу лише можливі інноваційні процеси, адекватні революційній нетолерантності, котрі б зуміли утвердити «стан комуністичної рівності». Це започатковує етап післяреволюційної історії, а *сама революція* (бо, комунізм – «дійсний рух, який знищує теперішній стан» [1] насилля) становить, екстремізм, волюнтаризм, постійну зорієнтованість на боротьбу за свободу, рівність, братство, єдність і под. Моральні принципи, покладені в основу такого «перманентного революційного стану життя», – принципи релятивного характеру, а точніше, на нашу думку, – класово-ідеологічного характеру. Така морально-ідеологічна філантропія, поєднана з революційним насиллям, стає основою, що починає творити нову систему «справедливого суспільства». Стосовно ж особливої діалектики, на вістрі якої висновується «демократія», ще М. Робесп'єр виправдано проголошував: «Коли рушійною силою народного уряду під час мирного періоду мусить бути добродійність, то рушійною силою народного уряду в революційний період має бути добродійність і терор – добродійність, без якої терор

згубний, терор, без якого добродійність безсила. Терор – це швидка, суворая, неухильна справедливість, він у такий спосіб, є еманцією добродійності. Він не стільки окремий принцип, скільки наслідок загального принципу демократії, що використовується у час найневідкладніших потреб суспільства» [9]. Політичний екстремізм не бажає сприймати реальних обмежень історичного дійства, намагаючись втілити філософський принцип у всій його абсолютності негайно чи в крайньому випадку, в історично короткі терміни. Це вияв панлогізму в політичній практиці, тотожність революційного мислення та соціальної реальності.

Як засвідчує наш аналіз, реальне ядро сутності соціальної революції (у подальшому кроці розгортання комуністичного суспільства) в марксизмі створюють дві підстави, котрі водночас містять одна іншу: 1) *історичний детермінізм*, який за К. Марксом, унеможливує запланувати історію, що об'єктивно спричиняє зростання тих соціально-економічних та політичних протиріч, котрі самі формують необхідний шлях змін; 2) волюнтаризм суб'єктивного чинника у провокуючому ним насильницькому повстанні – революції. Причому в процесі наростання протиріч суттєва роль належить детермінуючим факторам переважно економічного сенсу. Натомість під час переходу від «доісторії» в «історію» всі явища починають сприйматися як об'єкти інтелектуальної та вольової зверхності, де порядок може відбутися лише через дії анонімного «розуму» пролетаріату, виявом чого стає ідеологія та носій цієї ідеології – партія. Саме внаслідок такого розуміння й відображення історичного процесу з його якісними революційними переворотами раціоналізм трансформується як наукове підґрунтя основи теорії марксизму в його ірраціональну форму.

Однак, згідно з теорією марксизму, реальна заземленість буття з повсякденним спрямуванням на вигоди, здобутки, буденне оточення себе обставинами, що забезпечують свободи, постійна актуалізація самоцінності та настільки ж постійне випробування людини на самовиживання – всі ці інтегральні засади буржуазного суспільства виявляються поза межами марксистського революційного руху до комунізму. І взагалі повсякденність як самоцінність буття і людина в ньому перестають становити сенс нової формаційності – її становить трансцендентність не минулого (у вигляді цілковитого відтворення природного стану), а неможливого майбутнього, що слугує лише доповненням (поліпшенням) до існуючої дійсності. Майбутнє немов розпочинає повсякчас експериментувати у теперішньому, причому, в неймовірних варіантах. Саме ж ідея дедалі більше коригує себе і конкретизує в реальності, роблячи цю ідею трансцендентною, а саму гіпотетичну ідеальну дійсність віддаленою.

Такий особливий парадокс практичного утвердження ідеального суспільства відповідно до марксистської теорії. Може, через таку неймовірність у конструктивістській ідеї К. Маркса стосовно обґрунтування формаційної структури історичного процесу, де завершальною фазою стає комуністична форма організації політичної спільності, часто вбачають відтворення ірраціоналізму християнських концепцій хіліастичної есхатології [6]. З нашого погляду, між ними простежується суттєва відмінність. Адже марксизм дотримується раціонально усвідомленого, диференційованого прогресуючого відчуття історичного періоду і чіткого виокремлення в ньому структурованого політичного простору буття з вірогідними моделями його вияву (згідно з формаціями) Саме тут, де об'єктивними умовами та загальними принципами можна логічно відтворити схему (модель) попередніх історичних форм соціальної організації, і змодельовати гіпотетичну, яка й визначає сенс людського буття загалом. К. Маркс наголошував, що для того, аби змінити сутність політичних відносин, необхідно

здійснити в «державі стільки проломів, скільки можливо, і провести туди контрабандою стільки раціонального, скільки ми в змозі» [5].

Список використаної літератури

1. *Маркс К.* Восемнадцатое Брюмера Луи Бонапарта / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1957. – Т. 8. – С. 120–123.
2. Маркс К. 3 ранніх творів / Карл Маркс, Фрідріх Енгельс; пер. з рос. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1973. – 596 с.
3. Маркс К. Капітал / Карл Маркс // Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1962. – Т. 23. – С. 605 ; Т. 25. – Ч.1. – С. 101.
4. Маркс К. Лист до Руге / Карл Маркс // Карл Маркс, Фрідріх Енгельс. 3 ранніх творів; пер. з рос. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1973. – С. 234–236.
5. Маркс К. Манифест комуністической партии // Карл Маркс, Фридрих Энгельс // Сочинения; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1955. – Т. 4. – С. 440–452.
6. Маркс К. Национализация земли / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1960. – Т.18. – С. 55–58.
7. Маркс К. Немецкая идеология / Карл Маркс, Фридрих Энгельс // Сочинения ; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1955. – Т. 3. – С. 593–599.
8. Маркс К. Святое семейство или критика критической критики / Карл Маркс, Фрідріх Енгельс // Сочинения; 2-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1955. – Т.2. – С. 38–41.
9. Маркс К. Сочинения; 2-е изд. / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. – М.: Издательство политической литературы, 1955. – Т. 4. – 616 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.05.2015

Прийнята до друку 01.07.2015

VALUE OF THE POLITICAL IDEAS OF TOLERANCE AND THE FUNDAMENTAL VALUES OF MARXISM

Peter Paranyak

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of philosophy, department of theory and history of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine,
email: Paranyak@gmail.com*

Marxism is considered one of the real ways of achieving the temporary compromise and tolerance between the social classes of society. That is the concept of "tolerance" and "compromise" refers

---

to something identical, which dialectically second follows from the first. However, despite their qualitative features, they are not able to significantly influence the pattern of global development and prevent the advancement of society to the world proletarian revolution and the domination of socialism as the ultimate and most advanced stage of political development.

Key words: tolerance, economic determinism, ultra conservatism, class, individual.

СООТНОШЕНИЕ ИДЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ И ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ МАРКСИЗМА

Петр Параняк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина,
email: Paranyak@gmail.com*

Марксизм рассматривается одним из реальных способов достижения временного компромисса и толерантности между социальными классами общества. Здесь понятие «толерантность» и «компромисс» понимаются несколько идентичными, в котором второе диалектически вытекает из первого. Хотя, несмотря на их качественные признаки, они не способны существенно повлиять на закономерность мирового развития и помешать продвижению общества к всемирной пролетарской революции и доминированию социализма как конечной и прогрессивной стадии политического развития.

Ключевые слова: толерантность, экономический детерминизм, ультраконсерватизм, класс, индивид.